

Gönderim Tarihi: 03.04.2016

Kabul Tarihi: 22.04.2016

OTLUKBELİ'NDE TARİHİ VE ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR Historical and Archaeological Studies in Otlukbeli

İbrahim ÜNGÖR

Yrd. Doç. Dr. Erzincan Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
ibrahimungor@gmail.com

Oktay ÖZGÜL

Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
oktayozgul@hotmail.com

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Erzincan-Otlukbeli ilçesi, İlk Tunç Çağı'ndan itibaren insanoğlunun dikkatini çekmiş ve yerleşim görmüştür. Ortalama 2000 m rakımda, yüksek dağların arasında kurulmuş bir ilçedir. Bölge, su kaynakları, hayvancılık ve çayır alanları bakımından zengindir. Erzurum'dan gelen ve Aşkale, Tercan üzerinden Otlukbeli'ne, oradan da Bayburt'a ve nihayetinde Karadeniz'e ulaşan tarihi yolun merkezinde bulunmaktadır. Tarihi coğrafya açısından son derece önemli olan bu merkezde, 2001 yılına kadar tarihi ve arkeolojik anlamda detaylı bilimsel çalışmalar yapılmamıştır. 1998 yılında A. Ceylan tarafından başlatılan Doğu Anadolu Yüzey Araştırmaları kapsamında 2001 yılında Otlukbeli'nde ilk tarihi ve arkeolojik çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışma döneminde Ağamçağam Kalesi ve Turnatepe Höyük merkezlerinin tespiti yapılmıştır. 2008 yılında G. Kozbe ve A. Ceylan başkanlığındaki ekip, Demir Çağları merkezlerinin tespiti ve incelemesi kapsamında Turnatepe'de yeniden incelemelerde bulunmuşlardır. 2014 yılında A. Ceylan'ın danışmanlığında ve Erzincan Üniversitesi'nin proje desteği ile Otlukbeli'nde detaylı çalışmalar yeniden başlatılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde İlk Tunç Çağı'ndan başlamak üzere farklı dönemleri yansıtan 13 merkez tespit edilmiştir. 2014 yılında yapılan çalışmalar bir yüksek lisans tezinde değerlendirilmiştir. 2015 yılında 6 yeni tarihî merkezin tespiti ve değerlendirilmeleri yapılmıştır. Bu merkezlerin; Tunç, Demir, Helenistik ve Orta çağlara tarihlendiği tespit edilmiştir. Otlukbeli'nde belirlediğimiz merkezlerde yapılacak kazı çalışmaları, bölgenin Eski Çağ'daki sosyo-ekonomik ve politik durumunu daha fazla aydınlığa kavuşturacaktır. Bu makalede Kültür Bakanlığı'nın izni ve Erzincan Üniversitesi'nin desteği ile yürütücülüğünü yaptığım Bireysel Araştırma Projesi'nin sonuçları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erzincan, Otlukbeli, İlk Tunç Çağı, Demir Çağı, Urartu

Abstract

Erzincan-Otlukbeli County has attracted the attention of mankind beginning from Early Bronze Age and has witnessed settlement. It is a county set between high mountains, at an altitude of 2000 meters on average. The region is rich in water resources, animal husbandry and meadow fields. It is situated in the center of the historical road coming from Erzurum to Otlukbeli over Aşkale, Tercan; from there to Bayburt and finally reaching Black Sea. In this center which is extremely important in terms of history and geography, there had not been any detailed scientific studies in the historical and archaeological sense until 2001. The first historical and archaeological studies were initiated in Otlukbeli in 2001 within the scope of the Eastern Anatolia Surface Explorations initiated in 1998 by A. Ceylan. In the period of this the detections of Ağamçağam Castle and Turnatepe Mound centers were carried out. In 2008 the team headed by G. Kozbe and A. Ceylan made researches in Turnatepe again within the scope of the detection and investigation of the Iron Age centers. Detailed studies were reinitiated in Otlukbeli in 2014 under the supervision of A. Ceylan and with the project support of Erzincan University. As a result of these studies 13 centers were detected reflecting different periods starting from the Early Bronze Age. In 2014 the studies carried out were evaluated in a master's thesis. In 2015 the detection and evaluations of 6 new historical centers were carried out. It was detected that these centers were dated into Bronze, Iron, Hellenistic and the Middle ages. The excavations in the centers to be carried out we designated in Otlukbeli will shed more light on socio-economic and political status of the area in the Ancient Period. In this article, the results of the Individual Research Project I carried out the coordination with the permission of the Ministry of Culture and with the support of Erzincan University.

Keywords: Erzincan, Otlukbeli, Early Bronze Age, Iron Age, Urartu

Giriş

Otlukbeli ilçesinin, Erzincan il merkezine uzaklığı 142 km'dir. İlçe, 254 km² bir alana sahiptir. Otlukbeli ilçesi; kuzeyinde Bayburt, doğusunda Tercan, güneyinde ise Çayırlı ile komşudur. 2014 yılı verilerine göre Otlukbeli ilçesinin nüfusu; ilçe merkezinde 1947, köylerde 683 olmak üzere toplamda 2630'dur¹. Yüksek dağlar arasında kalan ilçenin deniz seviyesine göre yükseltisi 1700-2000 m arasında değişmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin karasal iklim şartları bu ilçede ağır bir şekilde hissedilmektedir. Bu durumun en önemli sebebi Otlukbeli ilçesinin, doruk seviyesi 2500 m'yi aşan Otlukbeli Dağları arasında yer almasıdır. Otlukbeli Dağları, kuzeyden Kelkit Oluğu, güneyden ise tektonik Erzincan Ovası ile Karasu Vadisi tarafından sınırlandırılır. Bu dağlar doğu-batı yönünde 120 km uzunluğa ve

¹(<http://rapory.tuik.gov.tr/16-11-2015-12:04:46-5683899201422015267420216050.html>; (Erişim Tarihi: 16.11.2015)).

kuzey-güney yönünde 20 ile 30 km arasında değişen genişliğe sahiptir. Otlukbeli Dağları'nın güney akranları Karasu'ya, Kuzey akranları ise Kelkit-Çoruh ırmaklarına su taşımaktadır. Bu dağlar 2500 m seviyesinde kuzey-güney doğrultusunda bir su bölümü çizgisi oluşturur. Karayolu geçişleri ise bu dağlarda oluşan akarsu vadileri, dağ geçitleri ve bellerden sağlanabilmektedir. Otlukbeli Dağları arasında oluşan Ovalar (Tercan, Mercan) ve platolar (Otlukbeli), tarihin en eski dönemlerinden günümüze yaz aylarında gürleşen otlakları ile hayvancılıkla geçinen toplumların vazgeçilmez coğrafyası olmuştur. Bugün de ilçenin ekonomik temelini hayvancılık oluşturmaktadır. İlçede tarım iklim ve yüksek arazi nedeni ile sınırlı kalmıştır. Ancak son dönemlerde; buğday, arpa, mercimek gibi tahıllar ile yem bitkilerinin ekimi artmıştır. Sulanabilen sahalarda ise şekerpancarı ve patates gibi bitkilerin ekimi artmıştır. Karasu Irmağı'nın kuzeyinde yer alan ilçede büyük su kaynakları yoktur. Ancak Otlukbeli Dağları'ndan toplanan bir kısım göze suları ve Otlukbeli Gölü'nden çıkan sular bir çay şekli alır. Bu çay Otlukbeli ilçe merkezine yakın bir yerde Ağamçağam köyünden gelen dere ile birleşir ve 20 km aktıktan sonra Karasu'ya akar. Bunun dışında küçük su kaynakları da bulunmaktadır².

Erzincan genelinde, tarihî ve arkeolojik anlamda az sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ise Erzincan merkezinin 10 km kadar doğusunda bulunan Altıntepe'de yoğunlaşmıştır³. Erzincan ilinin tarihî

² DOĞANAY, H. 1997: “Zaferinin 523’üncü Yıldönümünde Coğrafyacı Gözüyle Bugünkü Otlukbeli”, Anadolu Birliğinin Sağlamasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi Paneli, 93-108, Ankara; YAZICI, H. 1990: **Tercan ve Çevresinin Coğrafi Etüdü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 1vd., Erzurum ; AKKAN, E.-TUNCEL, M. 1990: “Bilinmeyen Bir Doğal Anıt: Otlukbeli Gölü”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Araştırmaları, C.1, S.2, s. 99-116, Ankara.; KILIÇ, A. F. 1974: **Otlukbeli (Karakulak) Bucağı Folkloru ve Etnografyası** (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Bölüm V; GÜNGÖRDÜ, E. 2006: **Türkiye’nin Coğrafyası**, 133-135. Ankara.

³ ÖZGÜÇ, T. 1961: “Altıntepe Kazıları-Excavations at Altıntepe”, Belleten, 98, 253-267, Ankara; ÖZGÜÇ, T. 1963: “ **Altıntepe Urartu Mimarlık Eserleri**”, Anadolu (Anatolia) 7, 43-57, Ankara; ÖZGÜÇ, T. 1966: **Altıntepe Mimarlık Anıtları ve Duvar Resimleri- Arcitectural Monuments and Wall Paintings**, 1vd. Ankara; ÖZGÜÇ, T. 1969: **Altıntepe II. Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler-Tombs, Storehouse and Ivories** 1 vdd, Ankara; KARAOSMANOĞLU, M.-KORUCU, H. 2012: “The Apadana of Altıntepe in the Light of the Second Season of Excavations”, **Ancient Near Eastern Studies Supplement 39, Anatolian Iron Ages 7, The Proceedings of the Seventh Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Edirne**, 131-148, Paris; KARAOSMANOĞLU, M.-CAN, B.-KORUCU, H. 2008: “

coğrafya açısından ne denli önemli olduğunun farkında olan A. Ceylan ve ekibi, il genelinde 1998 yılında tarihî ve arkeolojik araştırmaları, Doğu Anadolu Araştırmaları Projesi kapsamında başlatmıştır. Aralıksız devam eden çalışmaların Erzincan ve Erzurum ayağı hâlen A. Ceylan başkanlığındaki ekip tarafından sürdürülmekte ve Kültür Bakanlığı'nın her yıl düzenlediği Araştırma Sonuçları Toplantısında bildiri şeklinde sunulmakta ve yayımlanmaktadır. Bu çalışmalar ile yüzlerce tarihî ve arkeolojik merkez tespit edilerek değerlendirilmiştir⁴. Dört il genelinde,

Altıntepe Urartu Kalesi 2006 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları" 29. Kazı Sonuçları Toplantısı, C.1, 497-514, Ankara; KARAOSMANOĞLU, M. 2011: "**Erzincan Altıntepe Kalesi-Erzincan Altıntepe Fortress Urartu, Doğu'da Değişim-Transformasyon in the East**" 366-373, İstanbul; KARAOSMANOĞLU, M.-KORUCU, H.-YILMAZ, M. A. 2010: **Altıntepe Kazı ve Onarım Çalışmaları**, Tanıtım El Kitabı, 1 vd., Erzincan; KARAOSMANOĞLU, M.-ÖZKAN, H. 2004: "**Altıntepe Kazısı 2003**", 26.Kazı Sonuçları Toplantısı, C.1, 128-136, Ankara.

⁴ CEYLAN, A. 2000: "**1998 Yılı Erzincan Yüzey Araştırması**", 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 181 vd, Ankara; CEYLAN, A. 2001: "**1999 Yılı Erzincan ve Erzurum Yüzey Araştırmaları**", 18. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 71-82, Ankara; CEYLAN, A. 2002: "**2000 Yılı Erzincan ve Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları**" 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 165-178, Ankara; CEYLAN, A. 2003: "**2001 Yılı Erzincan, Erzurum ve Kars İlleri Yüzey Araştırmaları**", 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 311-324, Ankara; CEYLAN, A. 2004: "**2002 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**" 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 263-272, Ankara; CEYLAN, A. 2005: "**2003 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**", 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 189-200, Ankara; CEYLAN, A. 2007: "**2005 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**", 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.1, 163-182, Ankara; CEYLAN, A.-BİNGÖL A.-TOPALOĞLU, Y. 2009: "**2007 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**", 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 133-150, Ankara; CEYLAN, A.-BİNGÖL A.-TOPALOĞLU, Y. 2008: "**2006 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**", 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.3, 129-148, Ankara; TOPALOĞLU, Y.-BİNGÖL, A.-CEYLAN, A.-GÜNAŞDI, Y. 2011: "**2009 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**", 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 1-19, Ankara; ÜNGÖR, İ.-BİNGÖL, A.-TOPALOĞLU, Y.-GÜNAŞDI, Y.-CEYLAN, N.-ÖZGÜL, O.- CEYLAN, A. 2014: "**2012 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları**", 31. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.1, 61-77, Ankara; ÖZGÜL, O.-CEYLAN, A.-BİNGÖL, A.-TOPALOĞLU, Y.-GÜNAŞDI Y.-ÜNGÖR, İ. 2013: "**2011 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**", 30. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 277-292, Ankara;

(Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır) geniş bir sahada sürdürülen Doğu Anadolu Araştırmaları kapsamında, Otlukbeli ilçesinin tarihî önemi de göz önünde tutularak, Erzincan Üniversitesi'nin desteği ile ilçe ve çevresinde detaylı bir çalışma başlatılmıştır⁵.

Ekibimizin 2001 ve 2014-2015 yıllarında yaptığı çalışmalar, Otlukbeli'nin arkeolojik ve tarihî açıdan oldukça zengin olduğunu göstermiştir. 2001 ve 2014-2015 yılında tespit ettiğimiz 13 tarihî ve arkeolojik merkez, 3 kale, 1 yerleşim yeri, 1 tarihî mezarlık bir de prehistorik? yerleşim olması muhtemel mağara hem Otlukbeli hem de Doğu Anadolu'nun tarihi ve kültürünü aydınlatmak açısından önemli katkılar sağlamıştır. Toplamda 19 merkez bu makalede değerlendirilecektir.

Ağamçağam Kalesi

Kale, Otlukbeli ilçe merkezinin 13 km kuzeydoğusunda yer alır. Aynı isimle bilinen Ağamçağam köyünün 7 km kuzeyinde bulunur⁶. Kalenin kuzey kısmında Ağamçağam Deresi olarak adlandırılan bir su kaynağı vardır. Ana kaya üzerine inşa edilen kalenin rakımı 2067 m'dir. Oldukça tahribata uğramış olan kalenin kuzey tarafında bulunan burçlar hâlen ayakta. Kalede ve yakın çevresinde çok sayıda kaçak kazının yapıldığı görülmektedir. Bu kaçak kazılar kalenin mimari yapısını neredeyse yok etmiş durumdadır. Kalede yaptığımız incelemelerde bulduğumuz keramikler Orta Çağ'ı yansıtan özelliktedir⁷.

GÜNAŞDI, Y.-TOPALOĞLU, Y.-BİNGÖL, A.-CEYLAN, A. 2012: “**2010 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**”, 29.Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.3, 49-69, Ankara; BİNGÖL, A.-CEYLAN, A.-TOPALOĞLU, Y.-GÜNAŞDI, Y. 2010: “**2008 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**”, 27.Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 375-398, Ankara; CEYLAN, N.-GÜNAŞDI, Y.-ÜNGÖR, İ.-ÖZGÜL, O.-TOPALOĞLU, Y.-BİNGÖL, A.-CEYLAN, 2014: “**2013 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları**”, 32.Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, 61-77, Ankara.

⁵ Otlukbeli İlçesi Yüzey Araştırmaları projesi, Erzincan Üniversitesi'nin Bireysel Araştırma Projesi desteğiyle yapılmıştır. Yürütücüsü olduğum Otlukbeli Yüzey Araştırmaları Projesi'nde projede danışmanımız olarak görev yapan Prof. Dr. Alpaslan Ceylan ve araştırmacı Yrd. Doç. Dr. Oktay Özgül, Yrd. Doç. Dr. Yavuz Günaşdı, Dr. Nezahat Ceylan, Doktora öğrencisi Tuğrul Batmaz, Yüksek Lisans öğrencilerim Merve Özyiğit ve Muhammet Köse katılmıştır. Bütün ekip arkadaşlarıma katkıları için teşekkür ederim.

⁶ Kalenin koordinatları:40,020420 K-40,032739 D.

⁷ CEYLAN, A. 2003: 313; CEYLAN, A. 2008: 100.

Ağamçağam Anıtsal Mezarı

Ağamçağam Anıtsal Mezarı, Otlukbeli ilçe merkezinin 6 km kadar kuzeydoğusunda bulunan Ağamçağam köyünün merkezinde yer alır. Köyün mevcut mezarlığının güneybatısında bulunmaktadır. Mezarın dış örgüsünü oluşturan taşlar son derece güzel işlemlerle süslenmiştir. Mezar taşları üzerinde, Doğu Anadolu’da geleneksel Müslüman Türk mezarlarında sıkça görülen at, kılıç, çakmaklı tabanca, hançer, ibrik, çiçek motifi gibi çok güzel bezeme unsurları bulunmaktadır. Üzülererek gördük ki bu mezar defneciler tarafından tamamıyla tahrip edilmiş durumdadır. Mezar taşları ise mezarın bulunduğu yerin hemen yakınlarında sağlam şekilde bulunmaktadır⁸. Bu mezar, Otlukbeli Yüzey Araştırmaları Projesi’nin 2014 yılı çalışmalarında tespit edilmiştir⁹ (Batmaz, 2015).

Avcıçayırı Geleneksel Mezarlık Alanı

Erzincan ilinde sıkça rastladığımız, Osmanlı döneminde gelenekselleşmiş mimari üslubu olan Türkmen mezarları bulunmaktadır. Otlukbeli ilçe merkezinin 17 km batısında bulunan Avcıçayırı köyünün hemen güneybatısında, bu özellikleri taşıyan bir mezarlık alanı tespit edilmiştir¹⁰. Çok sayıda mezarın bulunduğu mezarlıkta yeni mezarlar ile birlikte geleneksel yapıda olan eski mezarlar da bulunmaktadır. Bu mezarlar üzerinde herhangi bir yazıya rastlanılmamıştır. Mezar taşları yörenin doğal yapısında bulunan kireç taşlarından yapılmıştır. Mezarlar genelde yekpare taşlardan oluşmuştur. Yani her mezarın kuzey ve güney yönlerinde dikdörtgen yapılı ikişer, doğu ve batı uçlarında ise kareye yakın yapılı iki taşla mezarlar tamamlanmıştır. Bunu kaçak kazı yapılmış veya doğal tahribatla ortaya çıkmış mezarlardan anlamak mümkün olmuştur. Mezarlık alanı içinde bir mezarın oldukça özenli yapılmış kapak taşı mevcuttur. Mezar alanı içinde daha öncelerde koyun koç heykellerinin olduğu ifade edilmişse de herhangi bir heykele rastlanmamıştır. Bu mezarlığın, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Erzincan ili genelinde yaygınlaştığı anlaşılan geleneksel Müslüman Türkmen mezarları açısından güzel bir örnek olduğunu düşünmekteyiz¹¹.

⁸ Koordinatlar: 40,003856K-40,031972 D.

⁹ BATMAZ, T. 2015: **Otlukbeli İlçesi ve Çevresinin Eskiçağ Tarihi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, 66, Erzincan.

¹⁰ Koordinatlar: 39,583182 K- 39,524751 D.

¹¹ CEYLAN, A. 2015: **Doğu Anadolu Araştırmaları – Erzurum-Erzincan-Kars-İğdır (2008-2014)**, 381-382, Erzurum; BATMAZ, T. 2015: 67.

Avcıçayırı Höyük

Otlukbeli ilçe merkezinin 17 km kadar batısında bulunan merkez, aynı isimdeki modern köy yerleşmesinin altında yer almaktadır¹². Modern köy yerleşimi höyükte çok ciddi bir tahribata yol açmıştır. Geniş bir alanı kaplayan höyük, Doğu Anadolu'yu Karadeniz'e bağlayan tarihî yolun hemen güneyinde yer almaktadır¹³. Bu merkezin rakımı 1930 m'dir. Höyüğün kuzeyinde yıl boyunca aktığı anlaşılan bir çay bulunmaktadır. Tarihî yol ile höyük arasında verimli tarım arazileri bulunmaktadır. Höyükte yaptığımız araştırmalarda modern köy evlerinin bahçelerinde keramik kalıntılarının olduğu görülmüştür. Bu keramikler arasında İlk Tunç, Helenistik Dönem ve Orta Çağ keramiklerinin yoğun olduğu anlaşılmıştır¹⁴.

Doğanaslan

Doğanaslan, Otlukbeli ilçe merkezinin 14 km kadar kuzeybatısında, Avcıçayırı köyüne giden yolun güney tarafında yer alan 1935 rakımlı tarihî bir yerleşim merkezidir¹⁵. Geniş bir alanı kaplayan Doğanaslan'ın kuzey kısmında bir çay akmaktadır. Bu çayın yıl boyu aktığı bilinmektedir. Merkezin güney tarafında da su kaynakları bulunmaktadır. Daha önce bahsettiğimiz, Otlukbeli ilçesinden başlayarak bu merkezin kuzeyinden Bayburt'a kadar uzanan tarihî yol şebekesi modern anlamda hâlen kullanılmaktadır¹⁶.

¹² Koordinatlar: 39,97644K-39,87899D.

¹³ M.Ö. I. binyılda tüm Doğu Anadolu'yu saran önemli yol şebekesi çalışmaları yapılmıştır. Özellikle de Urartular döneminde Tuşpa'yı; Urmiye'nin güneyine, Adıyaman'a, Erzurum, Erzincan üzerinden Orta Anadolu'ya, yine Erzurum, Erzincan üzerinden Karadeniz'e bağlayan yol ağları yapılmıştır. Yol yapım çalışmaları, kral İşpuini (M.Ö. 830-810) ve Menua (M.Ö. 810-786) dönemlerinde iyice yoğunluk kazanmıştır (bk. Belli, 2000: 409-420; ÖZGÜL, O. 2015: "**Erzurum Tortum'da Önemli Bir Urartu Kalesi: Kapıkaya**", Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 5/9, 5-62; GÜNAŞDI, Y. 2015: "**Erzincan Sıraşlar Kalesi**", Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 5/9, 113-131; BİNGÖL, A. 2011: "**Urartu Devletinin Kuruluş Dönemi Dış Politikası**", Özsaıt Armağanı Mehmet ve Nesrin Özsaıt Onuruna Sunulan Makaleler, İstanbul, 73-84; KARAGEÇİ, M. 2015: **Arpaçay Havzası'nda Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kars). 2014 yılında yaptığımız Otlukbeli yüzey araştırmaları Urartu yol ağının Tercan, Otlukbeli ve Bayburt üzerinden devam ettiğini göstermiştir. Muhtemeldir ki bu yol ağı Karadeniz sahiline kadar da uzanmaktadır.

¹⁴ CEYLAN, A. 2015: 383; BATMAZ, T. 2015: 67.

¹⁵ Koordinat:40,004329K-39,543821D.

¹⁶ Bu yıl (2015) yaptığımız yüzey araştırmalarında, Doğanaslan'ın güneyinden

Doğanaslan'da, İlk Tunç Çağı'nı yansıtan mimari yapı izleri ve keramik kalıntıları bulunmaktadır. Anlaşılan odur ki Doğanaslan daha M.Ö. III. binyılda Doğu Anadolu'nun erken dönem halkları tarafından yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Bu durum merkezin coğrafi açıdan verimliliği ve etrafında yükselen dağ kütlelerinin koruyuculuğu ile doğrudan alakalıdır. Daha İlk Tunç Çağı'nda yerleşimin başladığı Doğanaslan'da, Yeni Çağ'ın başlarında inşa edildiği anlaşılan çok unsurlu yapıların mimari kalıntıları da açıkça görülebilmektedir. Yeni Çağ'dan kalan mimari kalıntıların, askeri amaçla yapılmış olduğunu düşünmekteyiz. Yapıların etrafını kuşatan sur duvarları zemin seviyesinde izlenebilmektedir. Duvarların kalınlığı 1.5 m civarındadır. Duvarlarla çevrili bölümün içinde 8x8 ebadında kare plânlı çok sayıda temel kalıntısı bulunmaktadır¹⁷.

Görüldüğü gibi Doğanaslan mevkiinde İlk Tunç Çağı'nda başlayan yerleşim kültürü, çeşitli sebeplerle Yeni Çağ'da da devam etmiştir. Bunu sağlayan en önemli etkinin, olumlu coğrafi şartların yanında Doğanaslan'dan geçtiğini düşündüğümüz tarihi yolun güvenlik altına alınması ve denetlenmesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Doğanaslan Mezarlığı

Makalemizde bu mezarlık sahasına özel bir yer ayırmayı uygun olacağını düşündük. Mezarlığın Doğanaslan'ın Yeni Çağ yerleşimi ile ilgili olduğu kanaatindeyiz. Mezarlık, Doğanaslan yerleşmesinin 250 m kadar kuzeybatısında bulunmaktadır¹⁸. Bu alanda çok sayıda mezar bulunmaktadır. Mezarların Müslüman bir halka ait olduğu, mezarların kible kaygısı ile yapılmış olmalarından rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Mezarlığın yakın çevresinde herhangi bir modern yerleşim sahası bulunmamaktadır. Mezarların hiç birinde yazı yoktur. Mezarlardan bir tanesi kaçak kazıcılar tarafından tamamıyla tahrip edilmiş durumdadır. Bu mezar dört büyük taşın yapılmıştır. Güney ve kuzeyde iki dikdörtgen; doğu ve batıda ise biri baş diğeri ayak taşı olmak üzere iki kareye yakın taşla yapılmıştır. Açık olan mezarın derinliği 140 cm, eni ise 100 cm'dir. Bu mezarlıkta bulunan mezarların hemen hepsinin yetişkin insan mezarı olduğu, mezarların ölçülerinden anlaşılmaktadır. Bu da bize bu mezarlığın askeri bir yerleşime,

Tekesor Yaylası'na ve oradan da Otlukbeli'ne ulaşan bir geçidin varlığı tespit edilmiştir.

¹⁷ BATMAZ, T. 2015: 68-69.

¹⁸ Koordinat: 40,01338K-39,90917D.

Doğanaslan'a ait olduğunu düşündürmektedir¹⁹.

Gelengeç Kalesi

Otlukbeli ilçe merkezinin 19 km batısında bulunan Gelengeç Kalesi, Küçükgelengeç köyü mezarlığının kuzeyinde yükselen dağın sarp yamaçlarında yer almaktadır²⁰. Kalenin kurulu olduğu saha aşırı derecede erozyona maruz kalmış durumdadır. Bu durum kaleye dair izleri neredeyse tamamen yok etmiştir. Kalede çok az miktarda keramik verisi incelenebilmiştir. Kaleye dair tek iz, doğu yamaçta bulunan iri kayalarla yapıldığı anlaşılan sur kalıntısıdır. Bu kale, Otlukbeli'nden Bayburt'a kadar uzanan tarihî yol şebekesinin hemen kuzeyinde hâkim bir noktada yer almaktadır. Kalenin ilk Tunç Çağı'nda inşa edildiğini tahmin etmekteyiz²¹.

Gelengeç Mezarlığı

Otlukbeli ilçe merkezinin 19 km batısında yer alan Gelengeç Mezarlığı, Küçükgelengeç köyünün mevcut mezarlık alanı olarak da kullanılmaktadır²². Mezarlık Gelengeç Kalesi'nin güney eteklerinde yer almaktadır. Bu mezarlık yörenin geleneksel Türkmen mezar tiplerinin yoğun olduğu bir yerdir²³. Ayrıca bu mezarlıktan götürüldüğü anlaşılan bir de koçbaşı mezar taşı olduğu yöre halkı tarafından ifade edilmektedir²⁴.

Avcıçayırı Kalesi

Otlukbeli ilçe merkezinin 19 km batısında bulunan Avcıçayırı Kalesi, Avcıçayırı köyünün kuş uçuşu 1 km kadar güneydoğusunda, 2019 m rakımda yer almaktadır²⁵. Kale Otlukbeli ve çevresini tamamıyla görebilen özel bir konuma sahiptir. Otlukbeli'nden geçen tarihî yolların ve geçitlerin tam kesişim noktasında bulunmaktadır. Kalenin yakınlarında iki yerleşim merkezi çalışma ekibimiz tarafından tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi daha önce bahsettiğimiz Avcıçayırı Höyük, diğeri ise Avcıçayırı Kalesi'nin 600 m kadar güneybatısında bulunan, Güzelgül olarak adlandırdığımız yerleşim yeridir. Avcıçayırı Kalesi'nin sur duvarları yer yer ana kayadan faydalanılarak yapılmıştır. Sur duvarlarının kalınlığı 90 cm ile 150 cm

¹⁹ BATMAZ, T. 2015: 68.

²⁰ Koordinatlar: 39,572887K-39,512999D.

²¹ BATMAZ, T. 2015: 69.

²² Koordinatlar:39,95883K-39,5866D.

²³ BATMAZ, T. 2015: 69-70.

²⁴ Bu koçbaşı mezar taşı, 2015 yılına kadar Otlukbeli Kaymakamlığı bahçesinde sergilenmiş, ancak girişimlerimizle Erzincan Müzesi tarafından 2015'te müzeye taşınmıştır.

²⁵ Koordinat: 39,97163K-39,88823D.

arasında değişmektedir. Duvarların yapı malzemesi orta büyüklükte taşlardan oluşmaktadır. Avcıçayırı Kalesi'nin batı tarafında bulunan kayalık alanın batı kesiminde kaya duvarının perdahlandığı tespit edilmiştir. İnsan eli ile yapıldığı anlaşılan bu alanın ne amaçla yapıldığını anlamak, tamamlanmadığı için mümkün olmamıştır. Kalenin ortasında bir GSM vericisi mevcuttur. Bu GSM vericisinin yerleştirilmesi için yapılan yolun kaleye zarar verdiği ortadadır. Kalede inceleyebildiğimiz az miktarda keramik verisi, Otlukbeli ve çevresinin tarihî coğrafyası ve kalenin mimari yapısı düşünüldüğünde, bu merkezin İlk Tunç Çağı'nda ve Orta Çağ'da yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Kalenin 1473 Otlukbeli Savaşı öncesi Akkoyunlular ve savaş sonrası da Osmanlı Devleti zamanında da kullanılmış olması muhtemeldir²⁶.

Güzelgöl Yerleşmesi

Otlukbeli ilçe merkezinin 18.5 km batısında bulunan Güzelgöl Yerleşmesi, Avcıçayırı Kalesi'nin 600 m kadar batısında ve 2137 m rakımda yer alır²⁷. Kuzey-güney yönünde geniş bir alana yayılan yerleşmenin çevresindeki tepelerden yağmur ve kar suları ile taşınan yumuşak toprak dokusuyla tamamen örtüldüğü görülmektedir. Avcıçayırı Kalesi'nin üzerine kurulan GSM vericisi için açılan yol, buradaki mimari yapı kalıntılarını görülür hale getirmiştir. Buradaki yerleşim kültürünün Avcıçayırı Kalesi ile eş zamanlı olduğunu tahmin etmekteyiz. Güzelgöl yerleşim alanının çevresi geniş çayır alanları ile kaplıdır. Yer yer mimari kalıntıları izlenebilen bu merkezde herhangi bir keramik verisine rastlanılmamıştır²⁸.

Küçükotlukbeli

Otlukbeli ilçe merkezinin 5 km kadar kuzeyinde, 1952 m rakımda yer almaktadır²⁹. Bu merkez, Tercan'dan gelip Bayburt'a, oradan da Karadeniz'e kadar ulaşan tarihî yolun, Otlukbeli'nden sonraki 6. Km'sinde bulunur. Küçükotlukbeli'nin etrafı yüksek dağlarla çevrilidir. Yakın çevresinde çok miktarda su kaynağı vardır. Otlukbeli Gölü ile Küçükotlukbeli arasında sadece 700 m kadar bir mesafe bulunur³⁰. Küçükotlukbeli olarak adlandırılan bu merkezde Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasında 1473 Ağustos'unda ünlü Otlukbeli Savaşı

²⁶ CEYLAN, A. 2015:381-382; BATMAZ, T. 2015: 72-73.

²⁷ Koordinat:39,97019K-39,89037D.

²⁸ BATMAZ, T. 2015: 70.

²⁹ Koordinat: 40,01196K-39,59077D.

³⁰ DOĞANAY, H. 1997: 93-108.

meydana gelmiştir³¹. Bu merkezde yaptığımız incelemelerde geniş bir alana yayılmış biçimde çok sayıda mimari kalıntının olduğu tespit edilmiştir. Küçükotlukbeli olarak adlandırılan bu merkezde çok sayıda kaçak kazının yapıldığı açık bir şekilde görülmektedir. Merkezin batı ucunda bölgede gelenekselleşmiş tarzda çok sayıda mezardan oluşan bir mezarlık alanı da tespit edilmiştir. Küçükotlukbeli’nde yaptığımız incelemelerde Helenistik ve Orta Çağ’a ait keramik verilerinin olduğu anlaşılmıştır³².

Lazoğlu Kalesi

Lazoğlu Kalesi, Otlukbeli ilçe merkezinin 8 km kuzeyinde, Küçükotlukbeli mevkiî yakınlarındaki Lazoğlu komunda yer alır. Bu kale tarihî Otlukbeli-Bayburt yolunun 8. km’sinde, yolun hemen 300 m kadar kuzeyinde bulunur³³. 1966 m rakıma sahip olan kale, orta büyüklüktedir. Kalenin çevresinde bol miktarda su kaynağı ve verimli tarım arazileri bulunmaktadır. Çevresinden 10 m kadar yüksekte bulunan kalenin etrafının sur duvarı ile çevrildiği ve yakın çevresinin de yerleşim alanı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Sur duvarlarının temel kısmında kiklopik taşlar kullanılmıştır. Lazoğlu Kalesi’nin doğu yamacı, herhangi bir nedenle toprak alınması sebebi ile tahrip olmuştur. Çok miktarda insan iskeletinin ortaya çıktığı bu alanda, mimari yapı da açık bir biçimde görülür hale gelmiştir. Aynı yamacın eteklerinde ham halde ve çok miktarda madenin olduğu görülmüştür. Kalede bol miktarda keramik verisi bulunmaktadır. Bunların İlk Tunç Çağı ve Orta Çağ özelliklerini taşıdığı anlaşılmıştır³⁴. Bu kalede yapılacak bir kazının Otlukbeli’nin ve Doğu Anadolu’nun eski çağlarını aydınlatmak açısından önemli rol oynayacağı kanaatini taşımaktayız.

Kalecik Kalesi

Kalecik Kalesi, Otlukbeli ilçe merkezinin 7 km kuzeybatısında, Tekesor mezrasına 500 m kadar mesafede ve 2008 m rakımda yer

³¹ KONUKÇU, E. 1998: **Otlukbeli Meydan Savaşı**, 1vd., Ankara; KONUKÇU, E. 1997: “**Otlukbeli ve Çevresi**” Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi Paneli, 93-108, Ankara; HALAÇOĞLU, Y. 1997: “**Otlukbeli Savaşının(1473) Düşündürdükleri**” Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi Paneli, 117-118, Ankara; ORTAYLI, İ. 1997: “**Otlukbeli’ne Dair**”, Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi Paneli, 119-120, Ankara; CÖHÇE, S. 1997: “**Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular**” Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi Paneli, 121-134, Ankara.

³² CEYLAN, A. 2015: 394; BATMAZ, T. 2015: 71-72.

³³ Koordinatlar: 40,03117K-39,96373D.

³⁴ BATMAZ, T. 2015: 72.

almaktadır³⁵. Bu kalenin en önemli özelliği; Otlukbeli'nden Doğanaslan ve Avcıçayırı kalesine açılan ikinci bir yol güzergâhının (geçit) hemen batı yamaçlarında yer almış olmasıdır. Bu yol, daha önce belirttiğimiz “Tercan'dan gelip, Mercan, Çadırkaya, Otlukbeli'nden sonra Bayburt'a ulaşan tarihî yolu” kısaltarak direk Otlukbeli'nden Avcıçayırı ve Doğanaslan'a ulaşımı sağlayan bir yoldur. Kalecik Kalesi, bu yola hâkim bir konumda bulunmaktadır. Kalenin kullanım amacının bu yolu korumak olduğunu düşünmekteyiz. Kalenin doğu ve güney yamaçlarında her mevsim aktığı anlaşılan su kaynakları mevcuttur. Kalecik Kalesi'nin yakın çevresinde seyrek bir orman sahası vardır. Bu orman, yabani meyve ağaçları ve çalılıklardan oluşmaktadır. Kaçak kazılar kalenin mimarisini açığa çıkarmıştır. Kale 40x40 ebatlarında yuvarlak bir plâna sahiptir. Kalenin güney tarafı dik bir yamaçtan oluşmaktadır. Etrafı ise sur duvarı ile örülmüştür. Kalenin batı ucunda kullanılmayan yıkık bir ev bulunmaktadır. Keramik verileri; Demir Çağı ve Orta Çağ özellikleri göstermektedir.

Yatak Kalesi

Yatak Kalesi, Otlukbeli ilçe merkezinin 7 km kuzeybatısında bulunan Tekesor Yaylası'nda, Kalecik Kalesi'nin 200 m güneydoğusunda ve 1940 m rakımda yer alır³⁶. Yatak Kalesi'nin batı ve doğu yamacında iki ayrı su kaynağı bulunmaktadır. Kalenin etrafının sur duvarı ile çevrili olduğu anlaşılmaktadır. Doğu yamacında bulunan sur duvarının yıkıldığı ve duvarın inşasında kullanılan orta büyüklükteki taşların dereye kadar indiği görülebilmektedir. Kale doğu-batı yönünde 40, kuzey-güney yönünde 15 m çapındadır. Keramik verisine rastlamadığımız bu kalenin, Kalecik Kalesi ile eş zamanlı olduğunu ve bu kalenin de Tekesor Yaylası'ndan geçerek Doğanaslan ve Avcıçayırı'na ulaşan geçitlerin güvenliğini sağlamak amacı ile kullanıldığını düşünmekteyiz.

Tandırkayalar Mezarlığı

Otlukbeli ilçe merkezinin kuzeybatısında, Otlukbeli'nden Tekesor Yaylası'na giden yolun beşinci km'sinde, yolun hemen kuzeyinde ve 1822 m rakımda yer almaktadır³⁷. Yolun güneyinde varlığını tespit edebildiğimiz 5 adet mezar vardır. Yolun kuzey kesimindeki vadi içinde de birkaç mezar bulunmaktadır. Ancak asıl mezarlık hemen 50 m doğuda, tepenin üzerinde yer almaktadır. Bu mezarlık içinde 50'nin üzerinde küçük büyüklükte mezar vardır. Mezar alanı içinde kare plânlı, zemin seviyesine inmiş bir duvar

³⁵ Koordinat:39,99620K-39,95804D.

³⁶ Koordinat: 39,99739K-39,95957D.

³⁷ Koordinat: 39,99526K-39,97772D.

örgüsü ile ayrılan başka bir bölüm de bulunmaktadır. Bu ayrı kısım, aile mezarlığı görüntüsü vermektedir. Tandırkayalar Mezarlığı'nı ilginç kılan en önemli şey ise yakın çevresinde modern veya tarihi herhangi bir yerleşimin olmayışıdır. Mezarların hepsi kible kaygısıyla yapılmıştır. Zaten mezarlığın karşısında bulunan tepeyi yöre halkı Kibletepe adı ile anmaktadır. Bu durum, mezarlığın 1071'den sonra Anadolu'ya gelen Müslüman konar-göçer Oğuz boylarına ait olabileceğini aklımıza getirmiştir.

Kırmantepe Kalesi

Otlukbeli ilçe merkezinin doğusunda, Otlukbeli-Tercan karayolunun ikinci km'sinden 1 km kadar güneyde yer alır³⁸. Otlukbeli'ni ve buradan geçen tarihi yolları kontrol edebilecek stratejik bir konumda bulunmaktadır. Otlukbeli'nden ortalama 150 m daha yüksek olan bu kalenin rakımı 1859 m'dir. Oldukça zor ulaşılabilen kale, kuzey-güney yönünde 55 m, doğu-batı yönünde ise 40 m ölçülerindedir. Kalenin çevresini tamamen kuşatan bir sur yapısının olduğu, kaçak kazıların ortaya çıkardığı mimari kalıntılardan anlaşılabilmektedir. Kalenin kuzeyinde ve doğusunda sürekli aktığı anlaşılan dereler vardır. Yine kalenin kuzey tarafı, Otlukbeli'ne kadar uzanan verimli tarım arazilerinden oluşmaktadır. Kalede yaptığımız incelemelerde, İlk Tunç Çağı ve yoğun olarak da Demir Çağı'na ait keramikler tespit edilmiştir. Bu kalede yapılacak bir kazının bölgenin Eskiçağ Tarihini aydınlatmakta çok yararlı olacağına şüphe yoktur.

Telliçaylılar Höyük

Otlukbeli ilçe merkezinin doğusunda, Otlukbeli-Tercan karayolunun ikinci km'sinden 500 m güneyde, Kırmantepe Kalesi'ne 500 m mesafede, 1715 m rakımda yer alır³⁹. İnce uzun bir hat halinde Dağ eteği boyunca uzanan merkez, neredeyse düz bir yerleşme görünümündedir. Bu yerleşimin, Kırmantepe Kalesi ile ilişkili dönemlerinin olduğunu tahmin etmekteyiz. Telliçaylılar Höyük'te bol miktarda keramik verisi bulunmaktadır. Bu keramikler arasında bol miktarda Demir Çağı ve Orta Çağ keramikleri bulunmaktadır.

Tekesor Mağarası

Otlukbeli ilçesinin 7 km kuzeyinde, Tekesor Yaylası'nda, 1920 m rakımda yer alır⁴⁰. Bu mağarada herhangi bir kültürel ize rastlanılmamıştır. Mağaranın ölçüleri: 10x7 m ve tavan yüksekliği 170 cm'dir. Mağaranın yaylacılar tarafından, hayvanların yatırılması için kullanıldığı anlaşılmıştır.

³⁸ Koordinat: 39,97148 K-40,06071D.

³⁹ Koordinat: 39,97432K-40,05560D.

⁴⁰ Koordinat: 39,82997K-40,24321D.

Mağaranın prehistorya açısından incelenmesinin faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız.

Turnatepe (Yeniköy) Höyük

Otlukbeli ilçe merkezinin 3 km doğusunda yer alır. Turnatepe Höyük, Otlukbeli-Tercan karayolunun 3. km'sinde, yolun hemen 200 m kadar güneyinde, Ağamçağam Deresi'nde bulunmaktadır. Yeniköy'ün batısında kalan bu merkez, yöre halkı tarafından Turnatepe olarak adlandırılmaktadır. 1700 m rakımda yer alan höyük, 50x40 m ölçülerindedir. Bu höyük, 2001 yılı çalışmalarında A. Ceylan tarafından tespit edilmiş, daha sonra 2008 yılında G. Kozbe ve A. Ceylan başkanlığındaki bilimsel bir ekip tarafından tekrar incelenmiştir. Höyükte yapılan incelemelerde İlk Tunç ve Demir Çağı'na ait bol miktarda keramik verisi tespit edilmiştir. Höyük, kaçak kazılar sonucunda oldukça tahrip edilmiş durumdadır⁴¹.

Sonuç

2001 yılında ilk detaylı tarihî ve arkeolojik araştırmaları başlayan Otlukbeli'nde, 2014-2015 yıllarında yaptığımız çalışmalar, bölgenin tarihî ve arkeolojik zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Avcıçayırı Kalesi, Lozoğlu Kalesi, Gelengeç Kalesi, Turnatepe Höyük ve Kırmantepe Kalesi gibi merkezlerde yaptığımız çalışmalarla Otlukbeli'nin İlk Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim gördüğü ortaya çıkmıştır. Daha sonraki dönemlerde M.Ö. II. binde bölgenin Hayaşa-Azzi Krallığı'nın egemenliğinde olduğu bilinmektedir⁴². Demir Çağı'nda bölgede yerleşimin devam ettiği ve açılan tarihî yollarla bölgenin öneminin daha da arttığı tarihî bir gerçekliktir⁴³. Kalecik Kalesi, Yatak Kalesi, Avcıçayırı Kalesi ve Kırmantepe Kalesi verileri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Küçükotlukbeli ve Telliçayırılar Höyük'te yaptığımız çalışmalar, bölgeni Helenistik Dönem ve Roma dönemlerin de de yerleşim gördüğünü göstermektedir. Orta Çağ'a gelindiğinde de bölge ihmâl edilmemiştir. Ağamçağam Kalesi, Avcıçayırı Höyük, Telliçayırılar Höyük'te

⁴¹ CEYLAN, A. 2003: 21; KOBZE, G.-CEYLAN, A-POLAT, Y.-SİVAS, T.-SİVAS, H-ŞAHİN, I.-TANRIVER, D. A. 2008: **Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 4 (TAY) Demir Çağları**, C.1-2, İstanbul; CEYLAN, A. 2008: 100.

⁴² GOETZE, A. 1940: **Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography**, 35-62, New Haven; GARSTANG, J. 1943: "Hittite Military Roads in Asia Minor", American Journal of Archaeology, Vol.47, N 1,35-62; PEHLİVAN, M. 1991: **Hayaşa (M.Ö. XV-XIII. Yüzyıllarda Kuzey- Doğu Anadolu)**, 22-39, Erzurum.

⁴³ BELLİ, O. 2000: "Doğu Anadolu'da Urartu Yol Şebekesinin Araştırılması" Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, 409-420, Ankara.

yaptığımız araştırmaların sonuçları bu durumu açıkça göstermiştir. Bölgenin 1071 sonrası Müslüman Konar-göçer Oğuz Türk boyları tarafından Türkleştirildiği de somut delillerle açıklanmıştır. Tandırkayalar Mezarlığı bu durumu açıklayan güzel bir delil olmuştur. Otlukbeli tarihinde şüphesiz en bilindik olay, Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasında 1473 Ağustos’unda meydana gelen savaştır. Bu savaşın meydana geldiği yer olarak belirtilen Küçükotlukbeli’nde incelemeler yaparak, savaş sonrası yapıldığını düşündüğümüz mimari unsurlar ve mezarlar yerinde tespit edilmiştir. Otlukbeli ilçesinde yapılan çalışmalarda, Şüphesiz kültürel kalıntılara da kayıtsız kalınmamış ve bu varlıklar da çalışmalarımızda tespit edilerek değerlendirilmiştir. Bunlar arasında bölgenin gelenekselleşmiş mezar mimarisini yansıtan mezarlıklar öne çıkmıştır. Ağamçağam köyünün merkezinde bulunan anıtsal mezar, Avcıçayırı mezarlık alanı, Geleğeç köyü mezarlığı, Doğanaslan Mezarlığı ve şimdi Erzincan Müzesi’ne taşınmış olan bir adet koçbaşı mezar taşı bunların en güzel örneklerini oluşturmuştur. Sonuç olarak sarp dağlar arasında kalan Otlukbeli’nin, son derece zengin bir tarihe ve kültür varlığına sahip olduğu ancak bu değerlerin define avcıları tarafından günden güne tahrip edildiği de yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKLAR

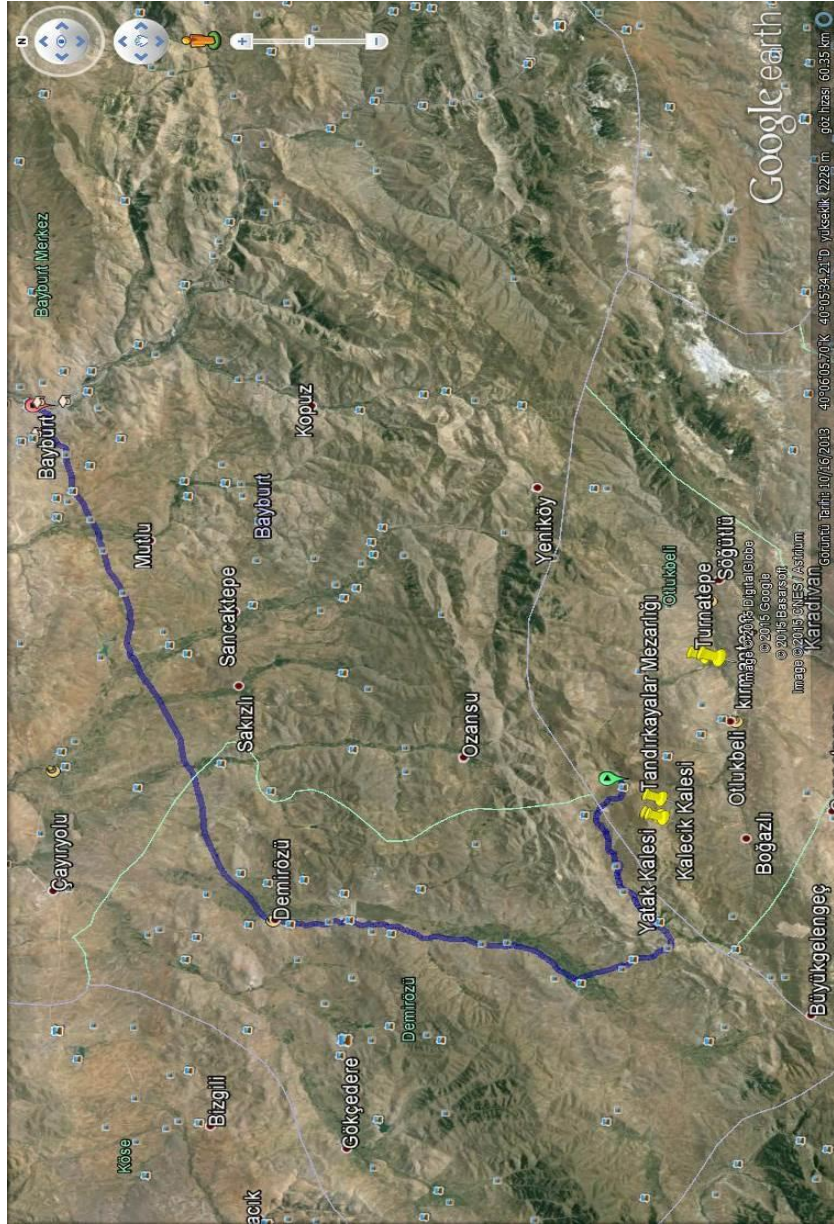
- AKKAN, E.-TUNCEL, M. 1990, “Bilinmeyen Bir Doğal Anıt: Otlukbeli Gölü” Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Araştırmaları, C.1, S.2, Ankara, s. 97-108.
- BATMAZ, Tuğrul (2015), **Otlukbeli İlçesi Ve Çevresinin Eskiçağ Tarihi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Erzincan.
- BELLİ, Oktay (2000), “Doğu Anadolu’da Urartu Yol Şebekesinin Araştırılması”, Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, s. 409-420, Ankara.
- BİNGÖL, A. (2011), “**Urartu Devletinin Kuruluş Dönemi Dış Politikası**”, Özsait Armağanı Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler, İstanbul, 73-84.
- BİNGÖL, Akın-CEYLAN, Alpaslan-TOPALOĞLU, Yasin- GÜNAŞDI, Yavuz (2010), “**2008 yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri Yüzey Araştırmaları**”, 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, c. 2, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 375-398, Ankara.
- CEYLAN, Alpaslan-BİNGÖL, Akın-TOPALOĞLU, Yasin (2008), “**2006 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri Yüzey Araştırmaları**”, 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, c. 3, Kültür Bakanlığı DÖSİM Basımevi, Ankara, s. 129-148.
- CEYLAN, Alpaslan (2000), “**1998 Yılı Erzincan Yüzey Araştırması**”, 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı, c. 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 181.
- CEYLAN, Alpaslan (2001), “**1999 yılı Erzincan ve Erzurum Yüzey**

- Araştırmaları**", 18. Araştırma Sonuçları Toplantısı, c. 2, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, s. 71-82.
- CEYLAN, Alpaslan (2002), **"2000 Yılı Erzincan ve Erzurum illeri Yüzey Araştırmaları"**, 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 2, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, s. 165-178.
- CEYLAN, Alpaslan (2003), **"2001 Yılı Erzincan, Erzurum ve Kars İlleri Yüzey Araştırmaları"**, 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 2, Kültür Bakanlığı DÖSİM Basımevi, Ankara, s. 311-324.
- CEYLAN, Alpaslan (2004), **"2002 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları"**, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 2, Kültür Bakanlığı DÖSİM Basımevi, Ankara, s. 263-272.
- CEYLAN, Alpaslan (2005), **"2003 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri Yüzey Araştırmaları"**, 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 2, Kültür Bakanlığı DÖSİM Basımevi, Ankara, s. 189-200.
- CEYLAN, Alpaslan (2007), **"2005 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri Yüzey Araştırmaları"**, 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 1, Kültür Bakanlığı DÖSİM Basımevi, Ankara, s. 163-182.
- CEYLAN, Alpaslan-Bingöl, Akın-Topaloğlu, Yasin (2009), **"2007 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır illeri Yüzey Araştırmaları"** 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı, c. 2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 133-150.
- CEYLAN, Alpaslan (2015), **Doğu Anadolu Araştırmaları - Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır (2008-2014)**, Erzurum.
- CEYLAN, Alpaslan (2008), **Doğu Anadolu Araştırmaları - Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır (1998-2008)**, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum.
- CEYLAN, Nezahat-GÜNAŞDI, Yavuz-ÜNGÖR, İbrahim-ÖZGÜL, Oktay-TOPALOĞLU, Yasin-BİNGÖL, Akın-CEYLAN, Alpaslan (2014), **"2013 Yılı Erzincan - Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları"**, 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2, Ankara, s. 61-77.
- CÖHÇE, Salim (1997), **"Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular"** Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri Ve Önemi Paneli, Ankara s. 121-134.
- DOĞANAY, Hayati (1997), **"Zaferinin 523'üncü Yıldönümünde Coğrafyacı Gözüyle Bugünkü Otlukbeli"** Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri Ve Önemi Paneli, Ankara, s. 93-108.
- GARSTANG, John (1943), **"Hittite Military Roads in Asia Minor"** American Journal of Archaeology Vol. 47, N 1, s. 35-62.
- GOETZE, Albrecht (1940), **Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography**, New Haven.
- GÜNAŞDI, Y. (2015), **"Erzincan Sırataşlar Kalesi"**, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 5/9, 113-131
- GÜNAŞDI, Yavuz-TOPALOĞLU, Yasin-BİNGÖL, Akın-CEYLAN, Alpaslan (2012), **"2010 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey**

- Araştırmaları**” 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 3, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın, Ankara, s. 49-69.
- GÜNGÖRDÜ, Ersin (2006), **Türkiye’nin Coğrafyası**, Ankara.
- HALAÇOĞLU, Yusuf (1997), **“Otlukbeli Savaşının (1473) Düşündürdükleri”** Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri Ve Önemi Paneli, Ankara.
- KARAGEÇİ, M. (2015), **Arpaçay Havzası’nda Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kars.
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet (2011), **“Erzincan Altıntepe Kalesi-Erzincan Altıntepe Fortress Urartu, Doğu’da Değişim-Transformation in the East”**, Yapı Kredi Yayınları İstanbul, s. 366-373.
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet-CAN Birol-KORUCU, Halim (2008), **“Altıntepe Urartu Kalesi 2006 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları”** 29. Kazı Sonuçları Toplantısı, C. 1, Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİM Basımevi, Ankara, s. 497-514.
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet-KORUCU Halim (2012). **“TheApadana of Altıntepe in theLight of the Second Season of Excavations”**, Ancient Near Eastern Studies Supplement 39, Anatolian Iron Ages 7, The Proceedings of the Seventh Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Edirne, 19-24 April 2010 (ed. A. Çilingiroglu and Antonio Sagona), Leuven-Paris-Walpole, pp. 131-148.
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet-KORUCU, Halim-YILMAZ, Mehmet Ali (2010), **Altıntepe Kazı ve Onarım Çalışmaları**, Tanıtım El Kitabı, Doğu Matbaası, Erzincan.
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet-ÖZKAN, Haldun (2004), **“Altıntepe Kazısı 2003”**, 26. Kazı Sonuçları Toplantısı, c. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.128-136.
- KILIÇ, Ahmet Fikret (1974), **Otlukbeli (Karakulak) Bucağı Folkloru ve Etnografyası (Yayımlanmamış Bitirme Tezi)**, Erzurum.
- KONUKÇU, Enver (1997), **“Otlukbeli Ve Çevresi”** Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri Ve Önemi Paneli, Ankara.
- KONUKÇU, Enver (1998), **Otlukbeli Meydan Savaşı**, Ankara.
- KOZBE, Gülriiz-CEYLAN, Alpaslan-POLAT, Yasemin-SİVAS, Taciser-SİVAS, Hakan-ŞAHİN, Işık-TANRIVER, Duygu Akar vd. (2008) **Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 4 (TAY) Demir Çağları**, Cilt 1-2, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (1997), **“Otlukbeli’ne dair”** Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri Ve Önemi Paneli, Ankara.
- ÖZGÜÇ, Tahsin (1961), **“Altıntepe Kazıları-Excavations at Altıntepe”**, Belleten, 98, s. 253-267. Ankara.
- ÖZGÜÇ, Tahsin (1963), **“Altıntepe Urartu Mimarlık Eserleri”**, Anadolu (Anatolia) 7, s. 43-57, Ankara.
- ÖZGÜÇ, Tahsin (1969), **Altıntepe II. Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler-Tombs, Storehouse and Ivories**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- ÖZGÜÇ, Tahsin (1966), **Altın-tepe Mimarlık Anıtları ve Duvar Resimleri-Arcitectural Monuments and Wall Paintings**, TTK Yayınları, Ankara.
- ÖZGÜL, O. (2015), “**Erzurum Tortum’da Önemli Bir Urartu Kalesi: Kapıkaya**”, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 5/9, 5-62
- ÖZGÜL, Oktay-CEYLAN, Alpaslan-BİNGÖL, Akın-TOPALOĞLU, Yasin-GÜNAŞDI, Yavuz-ÜNGÖR, İbrahim (2013), “**2011 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**” 30. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. 2, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 277-292.
- PEHLİVAN, Mahmut (1991), **Hayaşa (M.Ö. XV-XIII. Yüzyıllarda Kuzey-Doğu Anadolu)**, Erzurum
- TOPALOĞLU, Yasin-BİNGÖL, Akın-CEYLAN, Alpaslan-GÜNAŞDI, Yavuz (2011), “**2009 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları**”, 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, c. 2, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 1-19.
- ÜNGÖR, İbrahim-BİNGÖL, Akın-TOPALOĞLU, Yasin-GÜNAŞDI, Yavuz-CEYLAN, Nezahat-ÖZGÜL, Oktay-CEYLAN, Alpaslan (2014), “**2012 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları**” 31. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, s. 61-77.
- <http://rapory.tuik.gov.tr/16-11-2015-12:04:46-5683899201422015267420216050.html> (Erişim Tarihi 16.11.2015).

EKLER

Şekil 1. Otlukbeli Tarihi Yol Ağı

Şekil 2. Ağamçağam Kalesi

Şekil 3. Ağamçağam Kalesi Keramik Fotoğrafları

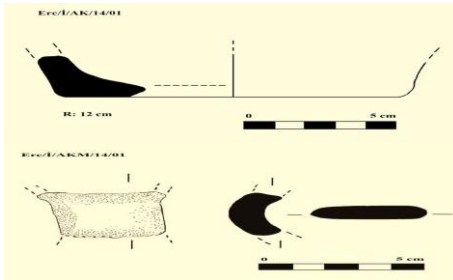
Şekil 4. Avcıçayırı Kalesi

Şekil 5. Avcıçayırı Yerleşmesi

Şekil 6. Avcıçayırı Yerleşmesi Keramik Fotoğrafları

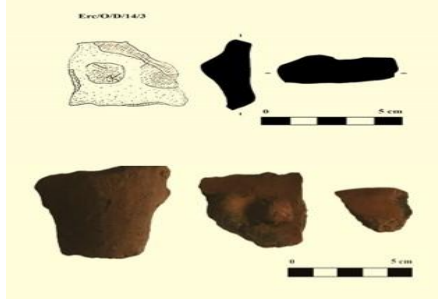
Şekil 7. Avcıçayırı Yerleşmesi Keramik Çizimleri

Şekil 8. Doğanaslan Mezarlığı

Şekil 9. Doğanaslan Yerleşmesi

Şekil 10. Doğanaslan Yerleşmesi Keramik Fotoğrafları ve Çizimleri

Şekil 11. Gelengeç Kalesi

Şekil 12. Gelengeç Mezarlık Alanı Anıtsal Mezar Taşı

Şekil 13. Güzelgöl Yerleşmesi

Şekil 14. Kalecik Kalesi

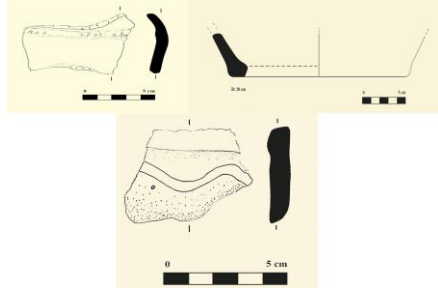
Şekil 15. Kalecik Kalesi Keramik Fotoğrafları

Şekil 16. Kırmantepe Kalesi

Şekil 17. Kırmantepe Kalesi Keramik Fotoğrafları

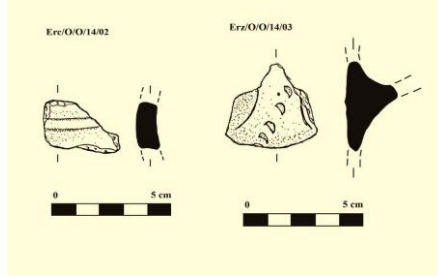
Şekil 18. Kırmantepe Kalesi Keramik Çizimleri

Şekil 19. Küçükotlukbeli Genel Görünüm

Şekil 20. Küçükotlukbeli Keramik Fotoğrafları

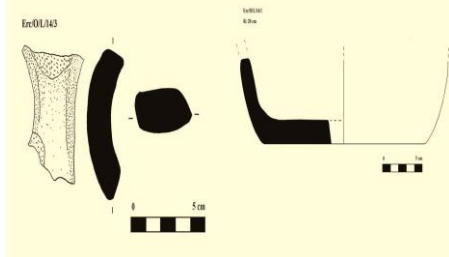
Şekil 21. Küçükotlukbeli Keramik Çizimleri

Şekil 22. Lazoğlu Kalesi

Şekil 23. Lazoğlu Kalesi Keramik Fotoğrafları

Şekil 24. Lazoğlu Kalesi Keramik Çizimleri

Şekil 25. Tandırkayalar Mezarlık Alanı

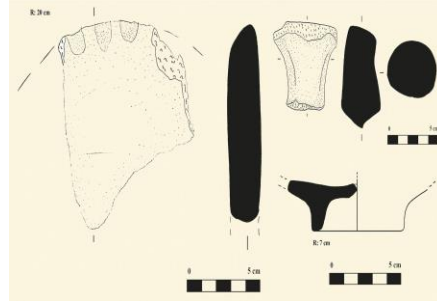
Şekil 26. Tekesor Mağarası

Şekil 27. Telliçayırlar Yerleşmesi

Şekil 28. Telliçayırlar Yerleşmesi Keramik Fotoğrafları

Şekil 29. Telliçayırlar Höyük Keramik Çizimleri

Şekil 30. Yatak Kalesi